

GRAĐANI BRIŽA U SREDNJOVEKOVNOM DUBROVNIKU

Poznato je da je srednjovekovni Dubrovnik bio ne samo značajno trgovačko i privredno središte na jadranskoj obali već i stecište mnogih stranaca, koji su tu najčešće dolazili u potrazi za zaradom. Najviše ih je naravno bilo iz onih zemalja sa kojima je Dubrovnik privredno ili politički bio povezan. Zapravo iz Italije, Španije, Ugarske, te iz Nemačke, Francuske i drugih zemalja.

Sa Flandrijom Dubrovnik bar u početku nije imao neposredne doticaje, ali je roba otuda, tokom čitavog srednjeg veka pristizala i u Dubrovnik. Već od XI veka Flandrija je poznati proizvođač najkvalitetnijih vunениh tkanina od čuvene engleske vune, koje se uglavnom posredstvom italijanskih trgovaca izvoze na Istok i u evropske zemlje, pa stižu i do Dubrovnika, gdje se pominju već u XIII veku. U dubrovačkom statutu iz 1272. se, pored tkanina iz Italije, Francuske, Engleske, Vizantije i sa Istoka, navodi i flandrijsko sukno iz Ipra.¹ To je nesumnjiv dokaz da se i Dubrovnik vrlo rano uključuje u mediteransku trgovinu tkanina, u kojoj je sukno iz Flandrije sve do sredine XIV veka, kad u Italiji dolazi do procvata sukнарства, zauzimalo značajno mesto. Kad je 20-tih godina XV veka i u Dubrovniku otpočela manufakturna proizvodnja vunениh tkanina, od stranih sukнарa koji su se tamo našli pre svega zbog zarade, među prvima su Nemci iz Kelna, gdje je krajem XIV veka sukнарство bilo u opadanju. U Flandriji zbog konkurencije iz Engleske proizvodnja sukna opada već polovinom XIV veka,² ali je za tamošnje sukнаre Dubrovnik, izgleda, bio predaleko. No glasovi o njemu kao gradu gde se može dobro zaraditi i tamo su dopirali. Samo se tako može objasniti činjenica da se 40-tih godina XV veka u Dubrovniku obreo svirač Andrija iz Briža. Tu se izgleda ubrzo oženio sestrom Andrije i Petra Ratkovića, koji ga u zadužnici od 14. jula 1441, kojom se obavezuju da mu za deset meseci isplate 80 perpera, nazivaju svojim rođakom. Ovu sumu je verovatno trebalo da mu isplate na ime sestrinog miraza. Mada je ovim ugovorom bila predviđena kazna od 20% ako novac ne isplate u predviđenom roku, a Andriji iz Briža dato pravo da ga naplati od njihove imovine u Dubrovniku, Korčuli, Zadru, Veneciji i na području njene jurisdikcije, u Marki, Romaniji, Abrucu, Apuliji, Srbiji, Albaniji, Zeti, Bosni ili bolje rečeno u svim mestima gde dubrovački trgovci zalaze, braća Ratkovići ga nisu isplatili ni do 19. avgusta 1469. Stoga je »Andreas de Buden de

¹ D. Dinić-Knežević, Tkanine u privredi srednjovekovnog Dubrovnika, Beograd 1982, 26, 31.

² Isto, 125, 126.

Brugis piffarus in Ragusio« bio prinuđen da pravo na naplatu ovog duga prenese na Nikolu Mihaljinovića.³ Dubrovačka opština ga je u svoju službu primila izgleda tek 29. oktobra 1449, kad ga Veliko veće saglašavajući se s tim naziva »piffarum novum« i prima ga »pro tercio piffaro per unum annum proxime futurum« s platom od 180 perpera godišnje, računajući tu i kiriju za kuću u kojoj je stanovao.⁴ Ponovnu saglasnost Velikog veća dobio je 30. jula 1451. opet na godinu dana, i to počev od 7. jula. Tako je bilo sve do 1460. kad je za izvesno vreme napustio Dubrovnik. Trebalo je da se vrati u toku aprila, pa mu Veliko veće 18. aprila daje »fidam ab omni suo debito« za sledeća dva meseca, računajući od dana kad se pojavi u Dubrovniku. Ta garancija je gubila značaj ako se ne pojavi do juna. Andrija je stigao na vreme, pa je 23. juna ponovo primljen u opštinsku službu. Izgleda da grad više nije napuštao, a od tada po do kraja njegovog službovanja u Dubrovniku, Veliko veće ga redovno 23. juna potvrđuje za sledeću godinu. Plata mu je od jula 1453. pa sve do juna 1463. iznosila 185 perpera, kad je smanjena na 165 perpera. Taj iznos mu je isplaćivan sve do kraja službe.⁵ Razlog tome nije bilo nezadovoljstvo njegovim radom, već je to bio rezultat mera koje je opština preduzimala radi opšte štednje, koju je pravdala opasnošću od Turaka, koji su baš te godine zauzeli i Bosnu.⁶ Sve do ponovnog prijema u službu 23. juna 1460. za Andriju se navodi da je iz Flandrije, a od tog vremena pa nadalje da je iz Briža, i to ne kao do tada uopšteno svirač, nego trubač. U opštinsku službu je zadnji put potvrđen 28. maja 1481.⁷ U Dubrovniku je verovatno i umro, ali njegov testament začudo nije zabeležen. Njegovim stopama je pošao i njegov sin Mihajlo. Veliko veće je zapravo 28. avgusta 1464. primilo u službu na godinu dana »Michaellem filium Andree de Brugis pro tibicine nostro« s platom od 20 perpera. Godine 1466. plata mu je povećana na 30 perpera, a zatim je iz godine u godinu rasla za po deset perpera.⁸

Polovinom XV veka u Dubrovniku se našao i »aurifex sive zoelerius« Rambold Vahter iz Briža. Ne znamo kad je tačno stigao ni koliko se tu zadržao, ali je već poodavno poznato da je odatle otišao kod hercega Stefana Vukčića Kosače,⁹ čija je sklonost ka raskoši bila poznata i van Bosne i Dubrovnika. Tamo je već radio dubrovački zlatar Stipan zajedno s Radašinom Ratkovićem.¹⁰ Rambold je verovatno došao na njegovo

³ Debita notariae (Deb. not.) XXXVIII, 79.

⁴ Consilium Maius (Cons. Mai.) IX, 77.

⁵ Cons. Mai. IX, 202, 251'; X, 29, 106; XI, 169', 180'; XII, 2, 12, 19.

⁶ O merama koje dubrovačka vlada preduzima u cilju štednje i ograničenja luksuza vidi P. Kolendić, Feliks Petančić pre definitivnog odlaska u Ugarsku, Glas SAN 236, Odeljenje literature i jezika knj. 4. Beograd 1959, 4; D. Dinić-Knežević, Ograničenje luksuza u Dubrovniku krajem XV i početkom XVI veka, Godišnjak Filozofskog fakulteta XVIII/1, Novi Sad 1975, 75—86.

⁷ Cons. Maius XII, 23', 30; XIII, 8, 15, 21', 28, 35', XIV, 3', 11', 25, 31.

⁸ Cons. Mai. XII, 26', XIII, 3', 18, 23. . .

⁹ S. Ćirković, Herceg Stefan Vukčić Kosača i njegovo doba, Beograd 1964, 137, Kulturna historija Bosne i Hercegovine, Sarajevo 1966, 441; C. Fisković, Dalmatinski majstori u srednjovekovnoj Bosni i evropska kultura, Radovi sa simpozijuma »Srednjovekovna Bosna i evropska kultura«, izdanje Muzeja grada Zenice, Zenica 1973, 147—149; D. Kovačević-Kojić, Gradska naselja srednjovekovne bosanske države, Sarajevo 1978, 206—207.

¹⁰ C. Fisković, Dubrovački zlatari od XIII do XVII stoljeća, Starohrvatska prosvjeta III serija, sv. I, Zagreb 1949, 170.

mjesto. Dok je boravio u Dubrovniku, Rambold je stekao poverenje tamošnjih poslovnih ljudi koji su mu i kad je napustio Dubrovnik pozajmljivali novac, uostalom kao i drugim trgovcima i zanatlijama iz susjedstva. U vezi s tim sačuvane su i prve vesti o Ramboldu, a odnose se na 14. avgusta 1457. kad je u Rijeci Dubrovačkoj pozajmio od dubrovačkog vlastelina Marina, sina Junija Gundulića, 252 dukata. Za slučaj da dug ne vrati na vreme, Marin je tu sumu mogao naplatiti od Ramboldove imovine u Dubrovniku, Veneciji, Firenci, Brižu ili bilo gde,¹¹ što bi moglo da znači da je Rambold, ako ne boravio, a ono održavao kontakte s poslovnim ljudima iz navedenih gradova. Sledeće godine je Ramboldu dopušteno da uđe i u grad, pa je tu 27. juna pozajmio od dubrovačkog trgovca Ruska Tudrovića 750 dukata. Pošto se radilo o većoj sumi novca, Rusko je za slučaj da je Rambold ne vrati na vreme, mogao da je naplati od njegovih dobara u Dubrovniku, Veneciji, Napulju, Rimu, Firenci, Đenovi, Brižu »et in quocumque loco et in quacumque provicia, civitate, terra, villa, castro, burgo, foro et oppido, non obstante aliqua lege, statuto, ordine, reformatione, sive consuetudine civitatis Ragusii et cuiuscumque alterius loci.«¹² S Ruskom je Rambold u kontakt mogao da dođe i u Bosni, jer je ovaj tamo često boravio, naročito u Srebrnici, odakle je u Dubrovnik slao veće količine srebra. U dubrovačkim poslovnim knjigama toga vremena pominje se vrlo često.¹³ Pozajmljujući veće sume novca Rambold se, izgleda, spremao da napusti hercegov dvor. Na to upućuje i obračun koji je 23. januara 1459. izvršio s njim u Dubrovniku u sali Maloga veća. Tu su se Rambold i njegov sin Rajmund obavezali hercegu Stefanu, gospodaru Huma, knezu Drine i »magno capitaneo« čitave Bosne, odnosno njegovom komorniku i rizničaru, vitezcu Pribislavu Vukotiću, koji ga je tom prilikom zastupao, da od hercega ubuduće ne traže što »de lapidibus preciosis, balassis, perlis, rubinis, diamantibus, smaragdis et aliis lapidibus et gemmis sive laboreriis de auro vel cum auro et de auro ac lapidibus sive gemmis laboratis«, osim 5000 dukata koje je herceg trebalo da mu isplati. Na tu sumu je sačinjena i javna isprava, a Rambold i Rajmund su se zakleli na jevandjelje da će se držati onoga što je navedeno u tom aktu o obračunu sastavljenom u prisustvu dubrovačkog kneza, zatim Petra Laina iz Đenove, Baldašara Gentilisa, Luke Martinovog i Martina Hijerini iz Firence, Petra Pavlovog de Granita iz Manfredonije i Ilije Mafeja iz Barlete, kao svedoka.¹⁴ Istog dana je Rambold izvršio obračun i sa svojim kreditorom Marinom, sinom Junija Gundulića. Pošto mu je namirio dugove, Marin ga je oslobodio svih potraživanja, poništio je sva zaduženja u kancelariskim knjigama na Ramboldovo ime i vratio mu je nakit (zoiam) koji je držao u zalog na ime duga.¹⁵ Rambold je želeo da ima čiste račune i sa svojim drugim kreditorom Ruskom Tudrovićem, pa se 12. decembra 1459. dogovorio s Ruskovim prokuratorom Andrijom Crijevićem da

¹¹ Deb. not. XXXI, 92'.

¹² Deb. not. XXXII, 58'—59.

¹³ Deb. not. XXX, 62', 148. . .

¹⁴ Diversa notariae (Div. not.) XLII, 52—53. Herceg je Rajmundu na ime ovog duga dao olovo, koje je on dovezao u Dubrovnik. Malo veće mu je 4. decembra 1459. dozvolilo da ga tu istovari i plati carinu na onaj deo koji tu prodava. On što ne prodava može izvesti ne plaćajući nikakvu carinu. (Consilium Minus XV, 65; S. Čirković, Herceg Stefan, 137, 140). O Pribislavu Vukotiću vidi S. Čirković, Pošteni vitez Pribislav Vukotić, Zbornik Filozofskog fakulteta knj. X/1, Beograd 1968, 259—276.

¹⁵ Div. not. XLII, 54.

izaberu arbitre koji će izvršiti uvid u njihovo poslovanje i podneti im izveštaj. Andrija je za arbitra 19. decembra odredio opštinskog kancelara Jakova Merlata, a Rambold Nikolu, sina Vlaha Ranjine,¹⁶ kojega je 3. januara 1460. imenovao i za svog prokturatora. Već 11. januara iste godine od njega je pozajmio 1315 dukata, na ime čega mu je u zalog dao jednu ogrlicu (colarium) koja je sadržavala oko četiri libre zlata, 15 dijamantata i 36 bisera. O tome su sastavljene dve isprave, i to jedna pisana Nikolinom rukom, koju je uzeo Rambold, a druga Ramboldovom, a uzeo ju je Nikola. Istog dana je za prokuratora odredio Nikolu, sina Lovra Ranjine, da ga zastupa u svim poslovima, a Nikoli Vlaha Ranjine dug je vratio 19. jula sledeće (1461) godine, kad su isprave koje su posedovali poništene.¹⁷

Rambold u to vreme još ne boravi stalno u Dubrovniku, pa je razumljivo što 16. februara 1462. za svoje prokuretove određuje »egregium virum Matheum« i njegovu ženu Hristinu i ovlašćuje ih da u njegovo ime pozajme 2500 dukata od jedne ili više osoba, sačine o tome javne isprave, a kao garanciju da će dug biti vraćen na vreme obavežu njegova dobra »prout dictis procuratoribus videbitur, videlicet domos, casas, terras, vineas, villas, possessiones. . .«¹⁸ Nije isključeno da je s tim novcem nameravao da podmiri i Natala Bunića zvanog Dobrić, kome je dugovao 1100 dukata. U zalog za to mu je bio dao posude i nakit ukrašen biserima, dijamantima i dragim kamenjem težine 11 libara i tri unče. Pošto dug nije vratio na vreme, dubrovački knez je na Natalovo traženje 23. juna 1462. naredio da se založene stvari prodaju na javnoj dražbi, ako ih Rambold za osam dana ne podigne. Uspeli su ipak da se nagode, pa su 27. oktobra napravili obračun i jedan drugog oslobodili svih potraživanja.¹⁹

Rambold se u toku 1462. preselio u Dubrovnik, pa se u ispravi od 19. jula te godine kojom se obavezuje da Lamprici, sinu Ilije Crijevića do januara isplati 457 dukata navodi da je »ad presens habitator Ragusii«. Lamprica je od Rambolda na ime zaloga uzeo jednu ogrlicu (colarium) od zlata sa 33 velika bisera i 12 dijamantata na velutu, težine četiri libre, koju je mogao da proda ako mu novac ne bude vraćen na vreme i razliku, ako je proda za manju sumu, zatraži od Rambolda ili Nikole Ranjine, koji ga je u to vreme zastupao. Istog dana se Rambold, za koga se sad kaže da »ad presens moram trahens Ragusii«, obavezao da Nikoli Ranjini isplati 150 dukata u vreme kad taj to od njega bude tražio, a sva su njihova dotadašnja međusobna potraživanja poništili, osim ovih 150 dukata²⁰

Rambold se bio ponovo zadužio i kod Ruska Tudrovića, pa mu se nakon jednog spora koji je imao s njim obavezao 28. maja 1463. da će mu 200 dukata, koliko mu je još dugovao, isplatiti najdalje za godinu dana u Veneciji »illi persone sive ad illud banchum cui sive ad quod dictus Ruschus voluerit et ordinaverit«. Ako se toga ne bude držao, Rusko

¹⁶ Div. not. XLIII, 34.

¹⁷ Deb. not. XXXIV, 18; Procura de Notaria III, 6, 7'.

¹⁸ Procura de Notaria III, 176b.

¹⁹ Založena je bila »una anchona doro guarnita de zoye«, »uno bochaletto doroc« i »uno comayno« (Div. not. XLV, 84', 157—158).

²⁰ Deb. not. XXXV, 48'—5. avgusta 1462. Rambold je isplatio i svog bivšeg slugu Anhina, koji je pred notarom u Dubrovniku izjavio da od Rambolda nista više ne potražuje (Div. not. XLV, 105).

je mogao da pošalje nekoga u Briž ili drugde i da od Ramboldove imovine naplati 400 dukata.²¹ Tri dana kasnije (31. maja) Rambold se obavezao Dubrovčaninu Antoniju Đurđeviću od koga je pozajmio 1211 dukata, da će mu ih isplatiti u Veneciji »per litteram cambii«. U zalog mu je na ime toga dao »unum collarium aureum«, u kojoj je bilo 12 dijamanta i 33 bisera, težine četiri libre, zatim »anchonom unam auream« ukrašenu sa 76 safira, 72 bisera, 32 ametista i 18 rubina težine devet libara, deset unči i četiri aksađa, »viceolum unum aureum« s jednim velikim biserom i tri rubina težine jedne unče i jednog aksađa i »unum chamay cum capite Octaviani Augusti« težine sedam unči i dve aksađe. Andrija se je obavezao da mu vrati »omnes zoyas cum omnibus ipsarum zoyarum, lapidibus pretiosis et ornamentis«, ako mu on isplati dug na vreme. U suprotnom najpre će pokušati da ga nadoknadi od Ramboldove imovine, pa ako ne uspe, prodaće založeni nakit na javnoj dražbi, koja će prema mletačkim običajima trajati tri dana.²² To je, koliko nam je poznato, poslednji pomen o Ramboldu u dubrovačkim arhivskim knjigama. Izgleda da je posle ovoga napustio Dubrovnik i prešao u Veneciju, jer su, kako smo istakli, njegovi poverioci tamo mogli da naplate svoja potraživanja. Ne znamo šta je bilo s njegovim sinom Rajmundom. Pominje se samo prilikom obračuna s hercegom Stefanom. U svim ostalim slučajevima kod pozajmljivanja novca ili vraćanja dugova, nastupa sam Rambold. Nije isključeno da Rajmund više nije dolazio u Dubrovnik, a možda je posredi pravo roditelja da istupaju u ime svojih sinova sve dok im i zvanično ne daju poslovnu sposobnost.²³

Rambold je srazmerno kratko boravio u Dubrovniku, ali dovoljno da nas uveri u to da je bio izrazito preduzimljiv čovek i majstor posebnih kvaliteta. Sume koje je uzimao na zajam prilično su velike, pa je teško poverovati da je sve to ulagao u proizvodnju nakita. Pre se može pretpostaviti da ni on nije mogao odoleti iskušenjima koja mu je pružala bosanska i dubrovačka sredina i da se, kao i sav tadašnji poslovan svet, uključio i u trgovinu. Mi znamo samo da je iz Bosne u Dubrovnik dovezao olovo koje mu je dao herceg Stefan na ime onoga što mu je dugovao,²⁴ ali to naravno ne znači da i mimo toga nije izvezio metale i druge sirovine iz Bosne. To se, doduše, ne može izvorima potkrepiti isto kao što se ne može skoro ništa reći ni o Ramboldu kao zlataru na hercegovom dvoru. Ne znamo koliko je vremena tamo proveo, pod kojim uslovima je radio, ni šta je sve uradio. Jedino se u hercegovom testamentu nekoliko predmeta vezuje za njegovo ime. Zapravo »paas edan lep i velik zlatan na pantareli crveni što je činio Rambot . . . bucat edan serpentin napravljen zlatom koje učini Rambot . . . i kondir koji od Rambota koje od kamena jašpara«. ²⁵ Znamo međutim da je dugove u Dubrovniku vraćao na vreme, možda i stoga što je za pozajmljeni novac redovno zalagao svoje proizvode. Na to je bio prinuđen, jer kao čovek koji je često menjao mesto

²¹ Cons Minus XV, 76'; Consilium Rogatorum XVII, 221; Deb. not. XXXV, 191.

²² Div. not. XLVII, 35—36.

²³ O tome vidi D. Dinić-Knežević, Homo sui iuris — emancipacija u srednevekovnom Dubrovniku, Godišnjak Filozofskog fakulteta XV/1, Novi Sad 1972, 27—32.

²⁴ Cons. Minus XV, 65; S. Ćirković, Herceg Stefan, 140.

²⁵ Lj. Stojanović, Stare srpske povelje i pisma I/2, Zbornik za istoriju, jezik i književnost I odeljenje, knj. XXIV, Beograd — Sremski Karlovci 1934, 83, 87, 88; E. Lilek, Riznica porodice »Hranići« (nadimak Kosača), Glasnik Zemaljskog muzeja Bosne i Hercegovine knj. II, Sarajevo 1889, 15, 16; Kulturna historija Bosne i Hercegovine, 441.

boravka, među Dubrovčanima nije mogao naći ljude koji bi svojom imovinom garantovali da će dug vratiti na vreme. Njegovi kreditori su izgleda rado uzimali u zalog dragocenosti koje im je nudio, jer su bile posebnog kvaliteta, pa su ih u svako vreme mogli dobro unovčiti ne samo u Dubrovniku već i na svakom drugom tržištu. Sve to ide u prilog činjenici da je Rambold bio zlatar vrhunskih sposobnosti, jer je samo stručnjak svestan da će njegovi proizvodi zadovoljiti i najprefinjenije ukuse, mogao da se odluči na tako dalek i uvek rizičan put. Sigurno je da je i Andrija iz Briža spadao u red najboljih trubača, pa je razumljivo što ga Dubrovačka Republika do kraja angažuje u svoju službu. Svojim boravkom u Dubrovniku ta dva građanina Briža su bez sumnje obogatila materijalnu kulturu i zabavni život ovoga grada.

(Prihvaćeno na 8. sjednici Razreda za društvene znanosti JAZU od 14 XI 1984.)

Dušanka Dinić — Knežević

CITIZENS OF BRUGES IN THE MEDIEVAL DUBROVNIK

Summary

Economic contacts between Dubrovnik and Flanders were established rather early, but their businessmen began to visit Dubrovnik not earlier than in the middle of the 15th century. The first one was Andrew the trumpeter from Bruges, who in the forties of the same century formed his family there and entered the municipal service as a municipal trumpeter. After his death his son Michael continued his father's job.

About the same time Rambold, a goldsmith from Bruges, came to Dubrovnik, but very soon he went to the court of the Bosnian Duke Stefan Vukčić Kosača. He lived there for some time making jewels for the Duke. In the sixties he returned to Dubrovnik again, but did not stay there longer and went to Venice where his products were no doubt better sold.

While in Bosnia and Dubrovnik he used to make loans from the citizens pawning his gold products. They would accept them readily, as they were of the first quality, made of gold, diamonds and pearls. In this way his works remained and enriched material culture of Dubrovnik.

As far as it is known these were the only citizens of Bruges that lived and worked in the medieval Dubrovnik.